

Egeresi László

Ismeretlen föld a Holt-tengertől keletre

A *Kréné* jól ismert az orientalisztikát művelő és olvasó nagyközönség előtt. A sorozatban eddig csupa olyan könyv jelent meg, amelyek továbbvitték és mélyítették a hazai óorkutatást. Méltán lett néhány év alatt az Új Mandátum Könyvkiadó az egyik legnépszerűbb kiadó az ókortudomány, különösen a bibliakutatás hívei között, hiszen a szakavatott szerzők (Karasszon István, Kószeghy Miklós, Fröhlich Ida, Jutta Hausmann) mind-mind élvonalbeliek, akik nemcsak szakértelmükkel, hanem érthető, nem ritkán humoros stílusukkal is lebilincselik az olvasót. Ez a könyv is szépen illeszkedik a megjelentekhez. Külsejét illetően hasonló a sorozat többi tagjához: esztétikus borítólappal, erős kötés és szép tördelés jellemzi. Önmagában ez természetesnek tűnhet, de manapság nem az: annyi igénytelen, rosszul tördelt, csúnyán szerkesztett kiadvánnyal találkozni a mai magyar könyvpiacra, hogy a szép könyvnek tényleg lehet és kell örülni.

Tavaly Izraelben egy rendkívül jól felkészült idegenvezető, az erdélyi szombatos ősköltől származó Tibor Jordániára mutatva így szólt, amint Maszada felé haladtunk: „ha valaki meg akarja ismerni a bibliai Izrael történelmét, akkor a Jordán túlsó partját is be kell járnia.” Ezek a szavak jutottak eszembe, amikor debreceni kollégám könyvét a kezembe vettem. Még a teológiai oktatásból is jócskán kimarad a Jordántól keletre fekvő területek történelmének és bibliai tradícióinak a vizsgálata. Ilyen

szempontból hiánypótló alkotás született. Magyarországon ugyanis Rosenblüth Márton 1938-ban publikált *Móáb népe és története* című művének megjelenése óta senki nem foglalkozott ezzel a témával. Azóta pedig sok minden történt a bibliakutatásban. Két dolgot hadd emeljek ki. Egyrészt „felfedezték”, pontosabban elkezdtek felfedezni a Jordánon túli területeket. Végre elkezdődött a térség régészeti feltérképezése. Bár aránytalanul kevés a feltárt terület a Jordán nyugati oldalához képest, megindult egy olyan folyamat, amely egyre több fekete foltot világít meg a térkép e részén. A másik az izraeli történetírás, illetve a korábban „bibliai régészetnek” nevezett diszciplína teljes átértékelése. Huszonöt-harminc éve a régészek „egyik kezükben az ásóval, másik kezükben a *Bibliával* végezték a feltárást.” E szakmai körökben jól ismert mondat azt jelenti, hogy a régészet céljának a *Biblia* igazolását tekintették. Bibliai személyeket, eseményeket, helyeket próbáltak kiolvasni a feltárt adatokból. Ma ez már nem így van. Elsősorban az újabb izraeli régésznevezékek teljesen szakítottak ezzel a felfogással (pl. Finkelstein). A feltárt adatokat elemzik, ennek során segítségül hívják forrásként olykor a *Bibliát* is, de már teljesen közömbös, hogy az eredmények megerősítik vagy cáfolják a *Biblia* által leírtakat. Olyan Izrael történet is létezik már, amely egyenesen két történelmet ír le (Liverani tollából): *A Biblia* által leírt történelmet, s Izrael külső források-

ból összeálló történelmét. A kettő között olykor jelentős különbség van. S mivel a régi nézetnek is jócskán vannak hívei, a történelemfelfogás körül zajló disputa az ún. minimalista-maximalista vita néven még ma is tart. Ezen a ponton kapcsolódik a történetünkbe Hodossy-Takács Előd a maga koncepciójával, amelyet számomra nagyon szimpatikusan, így fogalmaz meg: „Az egyik legfontosabb forrásom a *Biblia* volt, de a kutatásban végig arra törekedtem, hogy ez a kötet Móáb saját történetét és kultúráját vázolja fel. Nem az izraeliták Móáb-képére voltam kíváncsi.” (8. o.) Ez szép és erősen minimalista színezetű felfogás, amelyet a szerző, dicséretes módon, végig következetesen megtart. Csak sajnálni tudom, hogy nincs sokkal több feltárt volt móábi tell (feltárára váró régészeti domb), amely alapján a szerző cizelláltabb képet adna e nép történelméről. Arról pedig csak álmodhatunk, hogy valaha is lesz olyan személy, aki régészként vezethetné egy ilyen hely feltárását magyar református egyházunk képviselőjében. Pedig a szerző soraiból sugárzik, hogy e térség rabul ejtette.

A könyv hiánypótló jellege és a szerző felfogása után ejtsünk néhány szót a mű szerkezetéről is. A kutatástörténeti áttekintés után a forrásokkal ismerkedhetünk meg: a bibliai és *Biblián* kívüli anyaggal egyaránt. A vallástörténeti értékelés Móáb nemzeti istenéről, Kemosról szintén ide illő rész. A kortörténeti és politikatörténeti áttekintés ugyancsak értékes. Az írott források elemzésénél nem tudom, mennyire szükséges a vaskor kronológiai kérdésének ismertetése. A szakemberek ismerik az Albright és Aharoni nevéhez kapcsolódó rendszereket, illetve az utóbbi módosított változatát, a laikusok számára azonban ez a rész alighanem felesleges és talán egy kissé unalmas. Ugyanítt, a források ismertetésénél olvasunk arról (40. o.), hogy a

térségben beszélt nyelvek leginkább dialektusnak tekinthetők. A recenzens osztja e nézetet, de sokan nem. Itt megért volna legalább jegyzetben hivatkozni néhány kutatóra és kiadványra. A forráselemzésnél, különösen a bibliai forrásoknál mutatkozik meg a könyv egyik gyengéje, a német szerzők szinte teljes mellőzése. Genezist magyarázni Westermann kommentárja nélkül? Aki külön kutatóintézetet hozott létre a teremtésmítoszok és az őstörténetek kutatására (Gen. 1-11), valamint megírta a monumentális kommentárját? Azért is sajnálatosnak tartom ezt a hiányosságot, mert egyébként jól látszik, hogy a szerzőnek „van szeme a héber szöveghez”, ahogy mondani szokás, és utána járt az ókori fordításoktól a legmodernebb szintet képviselő angol nyelvű fordításokig (*New Revised Standard Version*, *New International Version*).

A szerző a magyarországi lehetőségeket meghazudtoló szorgalommal gyűjtötte össze és dolgozta fel az angol nyelvű szakirodalmat Móáb minden előbb felvázolt kérdésponjtjával kapcsolatban. Ezzel a fokozott erőfeszítéssel tudom magyarázni, hogy egy-két alapvető magyar nyelvű tanulmány is kimaradt a bibliográfiából. A másik alapvető kifogásom az újabb keletű nyelvészeti munkák használata. Tudom, a szerző nem hebraista, de a kritikus olykor kegyetlen. Miért kell folyton a BDB-re hivatkozni? (F. Brown, F. – S. R. Driver & C. A. Briggs: *The New Brown – Driver – Briggs – Gesenius Hebrew and English Lexicon*. Hendrickson, 1990. A rövidítés a szerzők nevéből ered.) Tudom, hogy angolszász nyelvterületen évtizedekig ez volt a vezető héber szótár, de ma már ott sem ez a helyzet. Miután az új Köhler – Baumgartner szótárt (HALAT: L. Koehler – W. Baumgartner: *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament*. Leiden, 1974, E. J. Brill. A rövidítés a lexikon címéből ered.)

lefordították és kiadták angolul (HALOT: L. Koehler – W. Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Transl. M. E. J. Richardson, Leiden – Boston – Köln, 2001, E. J. Brill. A rövidítés itt is a címből ered.), azóta a BDB-t érdeme-sebb visszatenni a polcra. S akkor még nem beszéltem a Jenni–Westermann páros kézikönyvéről, amelynek egy ideje már szintén létezik angol fordítása. De mindez nem azt jelenti, hogy tartalmi tévedések csúsztak volna az elemzésbe. A szerző nagy türelemmel igyekszik megvizsgálni

minden részkérdést, s ennek gyümölcseit örömmel olvassuk.

Végül néhány szó a stílusról. Hodossy-Takács Előd szépen, pontosan és olvasmányosan fogalmaz. Csak egy-két elírás és stilisztikai hiba maradt a munkában. Összességében azt kell mondanom, hogy érthető nyelven, nagy szakértelemmel és kitartó szorgalommal megírt könyvet kaptunk tőle. Szívvel ajánlom e hasznos és érdekes olvasmányt mindazoknak, akik szeretnék megismerni Izrael – Jordánon túl fekvő – egykori szomszédját, Móábot.

(Hodossy-Takács Előd: *Móáb. Egy vaskori nép Izrael szomszédjában*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008. Kréné sorozat 9. Sorozatszerkesztő: Kőszeghy Miklós. A recenzió eredetileg a debreceni Mediárium c. folyóirat 2009/1-2. számában jelent meg, az átvétel lehetőségét köszönjük!)

Domestic Infelicity